

TÜRKİYE, İNGİLTERE VE İRAK HÜKÜMETLERİ BEYNİNDE ANKARA'DA 5 HAZİRAN 1926 TARİHİNDE MÜNAKİT HUDUT VE MÜNASEBATI HASENEİ HEMCİVARI MUAHEDENAMESİ

Bir taraftan

Türkiye Reisicumhuru Hazretleri

Ve diğer taraftan

Haşmetlü Büyük Britanya ve İrlanda Kraliyeti Müttehidesi, Maverayı Ebhar Britanya arazisi Kralı ve Hindistan İmparatoru Hazretleri ve Haşmetlü Irak Kralı Hazretleri.

Lozan da imza edilen 24 Temmuz 1923 tarihli muahedenin Türkiye ile Irak arasındaki hududini tayini hakkındaki ahkâmın derpiş ederek Irakı müstakil bir devlet ve kendisiyle İngiltere arasında münakit 10 teşrinievvel 1926 ve 13 Kanunusani 1926 tarihli muahedelerden mümbais münasebatı mahsusayı tanıyarak hudut mıntakasında aralarındaki ahenk ve hüsnü amizişi ihlat edebilecek her güna hadisatı bertaraf etmek arzusuyle.

Bu bapta bir muahede akdine karar vermişler ve berveçhizir murahaslarını tayin etmişlerdir: Şöyle ki:

Türkiye Cumhuriyeti Reisi Hazretleri:

İzmir Mebusu ve Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü Beyefendi Hazretleri:

Haşmetlü Büyük Britanya ve İrlanda Kraliyeti Müttehidesi Maverayı Ebhar Britanya arazisi Kralı ve Hindistan imparatoru Hazretleri.

Haşinetlü Britanya Kralı Hazretlerinin Türkiye Cumhuriyeti nezdinde fevkalade sefir ve murahası asaletlü Sir Ronald Charles Lindzey. K. C. M. G. C. B. C. V. O. Hazretleri.

Haşmetlü Irak Kralı Hazretleri.

Irak Müdafai Milliye Vekil Vekili Miralay Nuri Sait, S. M. J. D. S. O. Hazretleri.

Müşarünileyhim yolunda ve muntazam bulunan salahiyetnamelerini tebliğ ettikten sonra ahkâmı atıyeyi kararlaştırmışlardır:

Birinci Fası

Türkiye ile Irak arasındaki hudut

Madde - 1

Türkiye ile Irak arasındaki hattı hudut Cemiyeti Akvamın 29 teşrinievvel 1924 tarihli içtımında takarrür etmiş olan güzergaha tevfikan berveçhizir sureti katiyede tayin edilmiştir.

(Brüksel hattı hududunun tarifi)

- Merbuttur -

Mamafih baladaki hattı hudut Aşuta ve Alamun cenubunda bu iki mahalli yekdiğerine rapteden yolun Irak arazisinden geçen kısmını Türk arazisi dahilinde bırakmak üzere tadil edilmiştir.

Madde - 2

Birinci maddenin son fıkrası kaydı tahtında mezkür maddede tesbit edilen hattı hudut işbu muahedeye merbut 1/250000 mikyasında harita üzerinde tersim edilmiştir.

Metin ile harita arasında ihtilaf zuhurunda metin muteber olacaktır.

Madde - 3

Birinci maddede tasrih edilen hattı hududu arazi üzerinde tayin etmek üzere bir tahdidi hudud komisyonu teşkil edilecektir. İşbu komisyon Türkiye Hükümeti tarafından tayin edilecek iki ve Britanya ile Irak Hükümetleri tarafından müştereken tayin edilecek iki murahas ile muvafakat buyurduğu takdirde İsviçre Reisicumhur'u tarafından İsviçre tebaası meyanından tayin edilecek bir reisten mürekkep olacaktır. İşbu komisyon süratı mümkünine ile ve her halde bu muahedenin mevkii meriyete vaz'ından itibaren altı ay zarfında içtima edecektir. Komisyonun mukarreratı eksireyeti ara ile ittihaz edilecek ve bilcümle tarafeyni aliyei akideyn için vacibürriaye olacaktır.

Tahdidi hudut komisyonu her halde işbu muahededeki tarifatu pek yakından takibe gayret edecektir. Komisyonun masarifi Türkiye ve Irak arasında mütesaviyen taksim edilecektir. Alakadar devletler komisyonun vazifesini ifa edebilmesi için lazımgelen ikamet amele, malzemeye (kazık, işaret taşı) mütaallik bilcümle

hususatta gerek doğrudan doğruya gerek memurini mahalliye vasıtasıyla tahdidi hudut komisyonuna muavenet etmeği taahhüt eylerler.

Mezkür devletler bundan başka komisyon tarafından vazedilecek nirengi mevzilerine, hudut işaretlerine, kazık ve alametlere riayet etmeği taahhüt ederler.

Hudut işaretleri birinden diğeri görülebilecek surette vazedilecek ve üzerlerine numara konulacaktır. Bunların mevkileri ile numaraları bir harita üzerinde gösterilecektir.

Tahdidi hudut zabıtnamei kat'isi ve buna merbut haritalarla vesaik üç nüsha olarak tanzim edilecek ve bunlardan ikisi hem hudut devletlerin Hükümetlerine ve üçüncüsü musaddak suretleri Lozan Muahedesini İmza eden devletlere tebliğ edilmek üzere Fransa Cumhuriyeti Hükümetine ita edilecektir.

Madde - 4

Birinci Madde mucibince Irak'a terkedilen arazideki ahalinin tabiyeti Lozan Muahedesinin 30 - 36 ncı maddelerine tevfiakan halledilecektir:

Tarafeyni aliyei akideyn mezkür muahedenin 31, 32, 34 ncü maddelerinde münderiç hakkı hiyarın işbu muahedenin mevkii meriyete girdiği tarihten itibaren on iki ay müddetle cari olabileceğini kararlaştırmışlardır.

Mamafih Türkiye, baladaki ahalden hakkı hiyarlarını Türkiye tabiyeti için istimal edenlerin işbu haklarını tanımak hususunda serbesti hareketini muhafaza eder.

Madde - 5

Tarafeyni akideynden her biri birinci Maddede tasrih edilen hattı hududu kati ve taarruzdan masun olmak üzere kabul ve bunu tadile matuf her türlü teşebbüsten tevakki etmeği taahhüt eyler.

İkinci Fasıl

Münasebatı hasenei hemcivari

Madde - 6

Tarafeyni aliyei akideyn bir veya bir kaç müsella eşhasın civar hudut muntakasında yağmagerlik veyahut şevaket icrası maksadiyle vukubulacak istihzaratına yedi iktidarlarında bulunan bilcümle vesait ile muhalefet etmeği ve bunların huduttan müruruna main olmağı müteakiben taahhüt ederler.

Madde - 7

On birinci maddede zikredilen salahiyettar memurin civar hudut muntakasında yağmagerlik veyahut şevaket icrası için bir veya bir kaç müsella eşhasın istihzaratta buldukların istihbar ettikleri zaman yekdiğerlerini müteakiben ve bila imhal haberdar edeceklerdir.

Madde - 8

On birinci Maddede zikredilen salahiyettar memurin buldukları arazi dahilinde ika edilmiş olabilecek bilcümle yağmagerlik ve haydutluk efalinden müteakiben yekdiğerlerini haberdar edeceklerdir.

Haberdar edilecek taraf memurini, yedi iktidarlarında bulunan bilcümle vesait ile bunların faillerinin huduttan müruruna mani olmağa gayret edeceklerdir.

Madde - 9

Müsella bir veya bir kaç eşhas civar hudut muntakasında, bir cinayat veya cürüm ika ettikten sonra diğ er hudut muntakasına ilticaya muvaffak oldukları takdirde bu son hudut muntakası memurini işbu eşhası silahlariyle ve yağma ettikleri eşya ile birlikte kanuna tevfiakan tebaası buldukları tarafın memurinine teslim etmek üzere tevkif etmeğe mecburdurlar.

Madde - 10

Muahedenin işbu faslını tatbik edileceği hudut muntakası Türkiye'yi Irak'tan tefrik eden bütün hudut ile bu hududun bir ve diğ er tarafında yetmiş beşer kilometre derinliğinde bulunan muntakadır.

Madde - 11

Muahedenin işbu faslının tatbik ile mükellef salahiyettar memurin berveçhizirdir.

Umumi teşriki mesaiyi tanzim ve ittihaz olunacak tedabirin mesuliyetini deruhte etmek üzere:

Türkiye tarafından Askeri hudut kumandan.

Irak tarafından: Musul ve Erbil mutasarrıfları.

Malûmatı mahalliyenin ve tebligatı müstacelenin teatisi için,

Türkiye tarafından: Valilerin muvafakatı ile tayin edilecek memurin.

Irak tarafından: Zako, Amadiye, Zibar, Rovandoz kaymakamları.

Türkiye ve Irak Hükümetleri gerek on üçüncü maddede zikredilen daimi hudut komisyonu marifetiyle ve gerek tarihi siyasi ile yekdiğerini haberdar ederek esbabı idariyeden dolayı salahiyettar memurlarının listesini tadil edebilirler.

Madde - 12

Türkiye ve Irak memurları diğerk taraf tebaasından olup bilfiil onun arazisinde bulunan aşair rüesa, Şeyh veyahut diğerk azası ile resmi veya siyasi mahiyeti haiz her nevi muhabereden istinkaf edeceklerdir. Tarafeyni akideyn hudut mıntakasında bir veya diğerk devlet aleyhine müteveccih hiç bir güna propaganda teşkilatına ve içtimaa müsaade etmiyeceklerdir.

Madde - 13

Muahedenin işbu faslını ahkâmını icrasının teshil ve umumiyetle hudut üzerinde mümasebatı hasenei hemcivariyi idame etmek üzere vakit vakit Türkiye ve Irak hükümetleri tarafından mütekalilen tayin edilecek müsavi adedte memurinden mürekkep daimi bir hudut komisyonu teşekkül edecektir.

Bu komisyon en az altı ayda bir kere ve ahval icabettirdiği takdirde daha ziyade içtima edecektir.

Munavebeten Türkiye ve Irak'ta içtima edecek olan bu komisyon muahedenin bu faslının ahkâmının icrasına müteallik mesaili ve alakadar hudut mıntaka memurları arasında bir itilafa müncer olmıyan diğerk her nevi hudut mesailini sureti dostanede halletmek vazifesiyle mükellef olacaktır. Komisyon işbu muahedenin mevki meriyete girdiği tarihi takibeden iki ay zarfında birinci defa olarak Zako'da içtima edecektir.

Üçüncü Fasil

Ahkâmı umumiye

Madde - 14

Her iki memleket arasında menafii müştereke sahasını tevsi etmek maksadiyle Irak Hükümeti işbu muahedenin mevki meriyete vaz'ı tarihinden itibaren yirmi beş sene müddetle berveçhizir alacağı aidatın yüzde onunu Türkiye Hükümetine tesviye edecektir:

a) 14 Mart 1925 tarihli imtiyaz mukavelenamesinin onuncu Madde mucibince "Türkîş Petroleum" kompani'den.

b) Baladaki imtiyaz mukavelenamesinin altıncı Maddesi mucibince petrol ihraç edebilecek olan şirketlerden veya eşhastan

c) Balada zikredilen imtiyaznamenin 33 ncü maddesi mucibince teşekkül edebilecek olan muavin şirketlerden.

Madde - 15

Türkiye ve Irak, dost devletler arasında cari usule tevfiikan bir iadei mücrimin muahedesini akdetmek üzere mümkün mertebe süratle müzakerata girişmeğe karar vermişlerdir.

Madde - 16

Irak Hükümeti kendi arazisinde ikamet eden eşhası işbu muahedenin imzasına kadar Türkiye lehindeki efkar ve harekatı siyasilerinden dolayı iz'aç ve tazip etmemegi ve kendilerine tam ve mutlak bir affın umumi bahşetmeği taahhüt eyler.

Bu bapta ita olunmuş hükümlerin kaffesi iptal edilecek ve derdest bulunan bilcümle takibat tevkif olunacaktır.

Madde - 17

İşbu muahede, tasdiknamelerin teatisinden itibaren mevki meriyete girecektir.

İşbu muahedenin ikinci faslı, bu muahedenin mevki meriyete girdiği tarihten itibaren on sene müddetle mer'i kalacaktır.

İşbu muahedenin mevkiî meriyete girdiği tarihten itibaren iki sene hitamında tarafeynden akideyni her biri işbu faslı kendisine aidiyeti itibariyle feshetmek hakkını haiz olacaktır. Keyfiyeti fesih ihbar edildiği tarihten bir sene sonra müessir olacaktır.

Madde - 18

İşbu muahede tarafeyni aliyei akideyn tarafından tasdik edilecek ve tasdiknameler mümkün mertebe süratle Ankara'da teati edilecektir. Muahedinin musaddak suretleri Lozan muahedesini imza eden devletlere gönderilecektir.

Tasdikan lilmaal balada isimleri zikredilen murahhaslar işbu muahedeyi imza ve zirini temhir etmişlerdir.

Ankara da 5 Haziran 1926 tarihinde üç nüsha olarak tanzim edilmiştir.

(İmzalar)

MERBUT

Türkiye ile Irak Arasındaki hudut

Madde - 1

Türkiye ile Irak arasındaki hattı hudut Cemiyeti Akvamın 29 teşrinievvel 1924 tarihli içtimasında takarrür etmiş olan güzergaha tevfikân berveçhi zir sureti katiyede tayin edilmiştir:

Dicle nehri ile Habur çayının noktai iltikalarından bed ile Habur çayının hattı mutavassıt veya Talvegin'i takiben mezkür çayın Hazil çayı mültekasına kadar;

Sıyomez'den geçen çay mültekasının membama doğru üç kilometrede kain bir noktasına kadar Hazil çayının hattı mutavassıt veya Talveği;

Bu noktadan itibaren sıyomezden geçen çay kolu havzasının şimalindeki tepeye kadar şarka doğru giden bir hattı müstakim;

Bu havzanın şimalindeki tepeden Bilakiş dağına kadar;

Bu noktadan itibaren Bayco çayının Robozak'taki kolunun menbama kadar;

Bu çay ile Robozak'ın Şark - cenubu Şarkisindeki 6834 rakımından inen çayın Robozak'ın cenubunda kain mülteka kısmına kadar;

6834 rakımlı tepeden şimal - şarkı şimalisindeki boğaza kadar bir hattı müstakim;

Şark istikametini takiben bu boğazdan inen küçük çay Talveği'nin Habor çayı ile noktai iltikasına kadar;

Habor çayı mansına doğru tahminen bir buçuk kilometre boyunca mezkür çayın Aroş ve Ceramos mıntakasından inen bir çay ile iltikasına kadar;

Bu çayı takiben, Kaşure'den gelen çayı şimalde bırakarak birincisi Ceramos'tan ve ikincisi Aroş'tan inen iki mühim kolun yekdiğeriyle telakisine kadar;

Bu mültekadan balada mevzuubahis olan iki kolun arasındaki suların hattı taksimi üzerinde 6571 rakımına şarka doğru müntehi olan bu vadi Talveği;

Evvelkinin Şarkında kain 9063 rakımına kadar bu hattı taksimi meyah ve sonra Lizen çayı havzasının cenup tepesiyle Ceramus'tan gelen kol havzası ve tepesinin noktai telakisine kadar;

-Oradan inen Zap çayı kolu havzasının şimal tepeleri boyunca bu sonuncu tepe hattı;

Özkaya'nın tahminen iki kilometre'e garp -şimali garbisindeki tepesine kadar;

Özkaya'nın kurbunda ve şimalinde, şarkisinde kain bu zirvenin Zap kolunun menbama kadar bir hattı müstakim;

Zap çayına kadar bu kolun mecrası;

Zap çayına menbasına doğru takiben Bayçoka'nın bir kilometre cenubunda kain bu noktaya kadar;

Bebehi'nin cenubundan ve (Cal) ın şimalinden geçen çay havzasının cenup tepesine kadar şark istikametinde,

Berican'dan geçen Zap kolunun cenup hattı balası boyunca imtidat eden ve (Şilok) un garp - cenubu garbisinde Avmarek'in menbana yakın bulunan noktaya kadar bir hattı müstakim;

İşbu menbaa kadar bir hattı müstakim;

Bu mabadan (Avmarek) in garbi kolu, (Kesrik) ve (Nevrek) arasındaki boğaza inen küçük çay mültekasına kadar,

Bu küçük çay kendi menbana kadar,

Mültekası Nervek şimalindeki Avmarek'in şark kolundan müteşair suya kadar en kısa mesafe;

Bu su kendi mansabına kadar;

Bu mültekadan Avmarek ile Rudbarşin sularının ayrıldığı hattı balaya olan en kısa mesafe;

Bu hattı bala Şeh Muammer kurbunda ve şimalinde bu çaya akan Rutbarşin kolu menbana en yakın olan noktaya kadar;

Bu membaa kadar bir hattı müstakim;

Balada zikrolunan: kol-de-nin bir az cenubunda ve çayın mansabına kadar mansabına doğru akan Rutbarşindir;

Bu çay kendi menbana kadar;

Bu mabadan Rutbarşin ve (Herki) nin şark ve kurbundaki Şemsi Dinan kolu sularını ayıran hattı balaya kadar en kısa mesafe;

Bu noktadan işbu kolu besleyen en yakın çaya en kısa mesafe;

Bu çay ve maruzzikir kol Şemsidinan suyuna kadar;

Bu mültekadan şemsidinan suyu havzasının cenubi tepesine en yakın mesafe;

Bu tepe (Boyah) ın şark ve kurbunden geçen Hacıbey çayı ve kolunun beynindeki zirve hattıyla tekatu noktasına kadar;

En kısa bir hattı müstekim üzere Hacıbey çayına kadar uzayan bu tepe hattı;

Hacıbey çayı menbana doğru İran hududuna kadar.

İngiltere Sefiri Sir Ronald Şarl Lindzey ve Irak Murahası Nuri Sait Paşa taraflarından Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Beyefendiye yazılan 5 Haziran 1926 tarihli notanın tercümesidir:

Bugün beynimizde İmza edilen muahedenin on dördüncü maddesine atfen şunu beyan ederiz ki bu muahedenin mevki meriyete vaz'ını takip eden on iki ay içinde Türkiye Hükümeti mezkür maddede mevzu bahis olan aidattaki hissesini sermayeye tahvil etmek arzusunda bulunduğu takdirde Irak Hükümeti arzusundan haberdar edecek ve mezkür Hükümet ihbarı vaku takip eden otuz gün zarfında bu maddenin tamamı ifası zımında Türkiye Hükümetine beş yüz bin İngiliz lirası tesviye edecektir.

Diğer taraftan şurasıda mukarrerdir ki Türkiye Hükümeti mezkür aidattaki menafiini evvel emirde Irak Hükümetine bir tarafın salisin tediye amade olabileceği fiattan daha yüksek olmamak üzere mübayaa etmek fırsatını vermeksizin elinden çıkarmamağı taahhüt eyler.

Teati edilen işbu notaların bugün imza edilen muahedenin cüz'ü mütemmimini teşkil ettiği takarrür etmiştir. Bu vesile ile ihtiramata faikamızı tecdit ederiz.

5 Haziran 1926

(İmzalar)

Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey Efendi tarafından İngiltere Sefiri Sir Şarl Lindzey Cenablarına ve Irak Murahası Nuri Sait Paşaya yazılan müttehidülmeal mektupların tercümesidir:

Aramızda bugün imza edilen muahedenin on dördüncü maddesine atfen berveçizir vukubulan beyanatınızı havi olarak bugünkü tarihli gönderdiğiniz notayı ahiz ve senet ittihaz ettiğimizi arzederim.

Bu muahedenin mevki meriyete vaz'ını takip eder on iki ay içinde Türkiye Hükümeti mezkür maddede mevzu bahis olan aidattaki hissesini sermayeye tahvil etmek arzusunda bulunduğu takdirde Irak Hükümetini arzusundan haberdar edecek ve mezkür Hükümet ihbarı vaku takip eden otuz gün zarfında bu maddenin tamamı ifası zımında Türkiye Hükümetine beş yüz bin İngiliz lirası tesviye edecektir.

Diğer taraftan Őurası da mukarrerdir ki Tũrkiye Hũkũmeti mezkũr aidattaki menafiini evvel emirde Irak Hũkũmetine bir tarafın salisin tediye amade olabileceği fiattan daha yũksek olmamak ũzere mũbayaa etmek fırsatını vermeksizin elinden ıkarmamağı taahhũt eyler.

Teati edilen işbu notaların bugũn imza edilen muahedenin cũz'ũ mũtemmimini teşkil ettiği takarrũr etmiştir.

(İmza)